

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

การสื่อสารทุกประเภทนับเป็นกลไกหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมในฐานะเครื่องมือที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารมวลชน การสื่อสารภายในองค์กร รวมถึงการสื่อสารสาธารณะ ในการพัฒนาสุขภาพอนามัยทั้งการพัฒนาสุขภาพอนามัยระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงการพัฒนาสุขภาพอนามัยระดับสังคม การสื่อสารนับว่าเข้ามามีบทบาทอย่างต่อเนื่องตลอดมา นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และนับว่ายังมีบทบาทมากขึ้นตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารและตามการพัฒนากระบวนการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะในปัจจุบัน เมื่อข่าวสารข้อมูลทวีจำนวนขึ้นและเมื่อประเด็นสุขภาพอนามัยได้รับความสนใจจากสาธารณชนมากขึ้นตามลำดับ ส่งผลให้การสื่อสารในประเด็นด้านสุขภาพอนามัยทวีความสำคัญตามไปด้วยในฐานะเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ข่าวสาร โน้มน้าวใจ หรือรณรงค์เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามที่ผู้สื่อสารปรารถนา

“การสื่อสารสุขภาพ” มีพื้นฐานมาจากศาสตร์สำคัญ 2 แขนง คือ การสื่อสารและสุขภาพ ดังนั้น เมื่อมีการกล่าวถึงการปฏิรูประบบสุขภาพ สิ่งที่ควรให้ความสนใจศึกษาควบคู่ไปด้วย คือ การปฏิรูปการสื่อสาร รวมทั้งการศึกษาให้เข้าใจถึงกระบวนการอันซับซ้อนของการสื่อสาร เนื่องจากการสื่อสารนับเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพ เนื่องจากการสื่อสารทุกรูปแบบควรนำมาใช้เพื่อสุขภาพให้มากที่สุด ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาระบบสื่อเพื่อสังคมหรือสื่อเพื่อสุขภาพให้ครบถ้วน ตั้งแต่ด้านนโยบาย บุคลากร เทคนิค การสื่อสาร งบประมาณ การวิจัยและการประเมินผล (ประเวศ วะสี, 2543) เพื่อทำความเข้าใจต่อทิศทางการสื่อสารสุขภาพที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและเพื่อให้ระบบการสื่อสารเป็นไปเพื่อสังคมและสุขภาพให้มากที่สุด

เนื่องจากการสื่อสารสุขภาพมีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบสุขภาพในสังคมดังกล่าว ดังนั้น นักวิชาการจำนวนไม่น้อยจึงพยายามสร้างแนวทางการศึกษา (Approach) ในการศึกษาด้านสุขภาพนอกเหนือไปจากกรอบแนวคิดเดิมที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาด้านชีวเคมี การดูแลสุขภาพเบื้องต้น และการฟื้นฟูสุขภาพในยามเจ็บป่วย ตลอดระยะเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมาของการเกิดแนวทางการสื่อสารสุขภาพ กระตุ้นให้นักวิชาการพยายามแสวงหากระบวนการอันใหม่ โดยเน้นความหมายเกี่ยวกับสุขภาพที่ลึกซึ้งในหลายมิติ ภายใต้บริบทต่าง ๆ ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงคุณภาพ

และปริมาณ และให้ความสำคัญต่อการสื่อสารทุกระดับในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมที่มีผลต่อการดำรงอยู่และการสร้างความหมายเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้รับและผู้ส่งสาร ในการสร้างความหมายเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสาร มิได้มีเพียงการส่งข่าวสารด้านสุขภาพ (Health Message) เท่านั้น หากแต่ยังมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เชื่อมประสานกันเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารสุขภาพ เพื่อตอบสนองต่อการมีสุขภาพที่ดีสำหรับกลุ่มเป้าหมายในระดับแตกต่างกันไป ทั้งนี้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการสื่อสารสุขภาพดังกล่าว มักประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญดังต่อไปนี้ (Ratzan, 1994)

1. การให้ความรู้เรื่องสุขภาพ (Health Education) หมายถึง กิจกรรมการส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี โดยอาศัยวิธีแจ้งให้ทราบ การให้การศึกษาแก่บุคคลผ่านสื่อและกิจกรรมต่าง ๆ
2. การตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) หมายถึง กิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพ หรือการเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์โดยใช้หลักการตลาดผนวกกับสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ
3. การเรียกร้องสิทธิ (Advocacy) หมายถึง กิจกรรมการใช้สื่อมวลชนในการเรียกร้องสิทธิที่พึงมีพึงได้ การส่งเสริมนโยบาย กฎ ระเบียบและโครงการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพในระดับต่าง ๆ
4. การสื่อสารความเสี่ยง (Risk Communication) หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับการสื่อสารสุขภาพสำหรับบุคคลเฉพาะกลุ่ม (เช่น ผู้ติดยาเสพติด) เพื่อการจัดการกับความเสี่ยงนั้น
5. การสื่อสารกับผู้ป่วย (Patient Communication) หมายถึง การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานะด้านสุขภาพเพื่อการบำบัดรักษา การให้ความรู้ความเข้าใจในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ระหว่างแพทย์กับคนไข้ รวมถึงการสื่อสารระหว่างผู้ป่วยด้วยกันเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพ
6. การให้ข้อมูลด้านสุขภาพ (Consumer Health Communication) หมายถึง การให้ข้อมูลเพื่อให้บุคคลเข้าใจสุขภาพตนเอง และสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับสุขภาพของตนเองหรือของครอบครัวได้ รวมถึง การนำเสนอข้อมูลด้านสุขภาพลักษณะต่าง ๆ เช่น การประกันสุขภาพ การป้องกันและดูแลสุขภาพของตนเอง
7. การใช้สื่อใหม่ (New Media) หมายถึง การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการสื่อสารสุขภาพ เช่น อินเทอร์เน็ต ซึ่งสามารถนำมาใช้เสริมกับการสื่อสารประเภทอื่น ๆ ได้ ซึ่งการนำสื่อใหม่เข้ามาใช้ในการสื่อสารสุขภาพ ยังส่งผลต่อวิธีการสื่อสารสุขภาพแบบใหม่ที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารกระจายได้อย่างกว้างขวางรวดเร็วมากขึ้น เช่น การแพทย์ทางไกล (Telehealth) หมายถึง การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศขยายการให้บริการด้านสุขภาพโดยใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามาในรูปแบบของเว็บไซต์ และซีดีรอม เป็นต้น

จากการจำแนกการสื่อสารสุขภาพออกเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว สิ่งที่ต้องให้ความสนใจศึกษาและตั้งคำถาม คือ เมื่อพิจารณาการสื่อสารสุขภาพในสังคมไทยโดยเฉพาะในสังคมชนบท ซึ่งเป็นสังคมที่ประกอบด้วยประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ พบว่า สื่อท้องถิ่นที่เป็นช่องทางการสื่อสารที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด มีบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสารเรื่องสุขภาพอนามัยประกอบด้วยกิจกรรมการสื่อสารครบถ้วนหรือไม่ และมีปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวต่อการให้ความรู้ ข้อมูลอันเกี่ยวข้องกับกิจกรรมดังกล่าว

สื่อท้องถิ่นที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพไปสู่ประชาชน สื่อท้องถิ่นที่สำคัญและเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ได้ง่าย ได้แก่ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เคเบิลทีวีท้องถิ่น สถานีวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลักและหอกระจายข่าว การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพของสื่อท้องถิ่นทั้ง 5 ประเภท เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับโรค ยาและอาหาร โดยนำเสนอเพื่อเป็นการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในท้องถิ่นได้ทราบถึงสถานการณ์ และวิธีการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า ปริมาณการนำเสนอเนื้อหาด้านสุขภาพมีน้อยเมื่อเทียบกับเนื้อหาด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ขณะเดียวกันเนื้อหาด้านสุขภาพที่ปรากฏบนสื่อท้องถิ่นมักเป็น การโฆษณาเพื่อเชิญชวนให้ประชาชนในท้องถิ่นซื้อสินค้าและบริการ (ดวงพร คำคุณวัฒน์ และคณะ, 2548)

จากความสำคัญของสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อท้องถิ่นในฐานะเป็นเครื่องมือเรียกร้องสิทธิของผู้บริโภค สื่อมวลชนยังคงเป็นช่องทางสำคัญในกระบวนการสื่อสารเรื่องสุขภาพไม่แตกต่างไปจากในอดีต ด้วยความเชื่อพื้นฐานว่า สื่อมวลชนเป็นกลไกสำคัญที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว และมีอิทธิพลต่อผู้รับสารในด้านการให้ความรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือก่อให้เกิดพฤติกรรม (ลักษมี ไชยทองศรี, 2541) กระนั้นก็ตาม ข้อบกพร่องที่พบในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนในฐานะช่องทางการเผยแพร่ข่าวสารก็ยังคงมีอยู่ไม่น้อย เช่น สื่อมวลชนมีจุดด้อยในด้านการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นไปในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก การใช้สื่อยังคงเป็นการสื่อสารทางเดียว ความถี่และความต่อเนื่องของการใช้สื่อมวลชนยังคงมีน้อยและไม่สม่ำเสมอ เป็นต้น (นิยม ศิริวัฒน์, 2541) ดังนั้น ประเด็นที่ควรให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับสื่อมวลชนและการสื่อสารสุขภาพ เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขหรือทิศทางที่เหมาะสม บทบาทและความสำคัญของสื่อมวลชนที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการทัศน์ของ การสื่อสารสุขภาพ และปัจจัยที่มีต่อการแสดงบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะกลไกสำคัญของการสื่อสารสุขภาพในสังคมไทย

เมื่อพิจารณาถึงระดับการสื่อสารสุขภาพที่เกิดขึ้นในสังคมไทย พบว่า ไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน การสื่อสารเรื่องสุขภาพยังคงเป็นการสื่อสารในระดับสาธารณะ คือ การสื่อสารจากหน่วยงานภาครัฐไปสู่ประชาชน และระดับการสื่อสารมวลชน คือ การสื่อสารจากสื่อไปยังสาธารณชน และการสื่อสารทั้ง 2 ระดับดังกล่าวเป็นการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) คือจากผู้ส่งสารซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรไปยังประชาชนจำนวนมากที่มีบทบาทเป็นเพียงผู้รับสาร จึงทำให้ประชาชนจำนวนมากโดยเฉพาะประชาชนในชนบทยังไม่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากสื่อที่ทำหน้าที่ในการส่งสารด้านสุขภาพอนามัยไปยังประชาชน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นภูมิภาคที่มีประชาชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดของประเทศ โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 21,534,582 ล้านคน ประกอบด้วย 20 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อานาจเจริญ อุครธานี บึงกาฬและอุบลราชธานี (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, 2553) จากจำนวนประชากรที่มีจำนวนมากส่งผลให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผู้ป่วยเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาตามอัตราป่วยของผู้ป่วยนอก คือ ผู้ป่วยที่รับการรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาล โดยไม่ต้องนอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาลตามกลุ่มสาเหตุ 21 กลุ่มโรค (รง.504) ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ. 2553 รวบรวมโดยสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข พบว่า โรคที่พบบ่อยที่สุด 10 อันดับแรก ได้แก่ (1) โรคระบบหายใจ (2) โรคระบบย่อยอาหาร รวมโรคในช่องปาก (3) อาการแสดงและสิ่งผิดปกติที่พบได้จากการตรวจทางคลินิก และทางห้องปฏิบัติการ ที่ไม่สามารถจำแนกโรคในกลุ่มอื่น ๆ ได้ (4) โรคระบบกล้ามเนื้อ รวมโครงร่าง และเนื้อเยื่อเสริม (5) โรคเกี่ยวกับต่อมไร้ท่อ โภชนาการ และเมตาบอลิซึม (6) โรคระบบไหลเวียนเลือด (7) โรคจากสาเหตุจากภายนอกอื่น ๆ ที่ทำให้ป่วยหรือตาย (การบาดเจ็บ การถูกทำร้ายจากสัตว์หรือพืช การทานยา การถูกข่มขืน และการทำร้ายตนเอง) (8) โรคติดเชื้อและปรสิต (9) โรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง และ(10) โรคระบบสืบพันธุ์ร่วมปีสภาวะ ตามลำดับ (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์, 2553)

จากการพิจารณาตามอัตราป่วยของผู้ป่วยใน คือ ผู้ป่วยที่ต้องนอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาล ตั้งแต่ 6 ชั่วโมงขึ้นไปตามกลุ่มสาเหตุ 298 กลุ่มโรค (รง.505) ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ. 2553 รวบรวมโดยสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข พบว่า โรคที่พบบ่อยที่สุด 10 อันดับแรก ได้แก่ (1) โรคจากความผิดปกติของต่อมไร้ท่อ โภชนาการและเมตาบอลิซึมอื่น ๆ (2)

รองลงมาคือ โรคโลหิตจางอื่น ๆ (3) โรคความดันโลหิตสูงที่ไม่มีสาเหตุ (4) โรคเบาหวาน (5) การเกิดของทารกตามสถานที่เกิด (6) อาการแสดงและสิ่งผิดปกติที่พบจากการตรวจ ทางคลินิกและตรวจทางห้องปฏิบัติการที่มีได้มีรหัสระบุไว้ (7) บุคคลขอรับบริการสุขภาพด้วยเหตุผลอื่น (8) โรคจากอาการท้องร่วงกระเพาะและลำไส้อักเสบซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดจากการติดเชื้อ (9) โรคไตวาย และ (10) โรคปอดบวม ตามลำดับ (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์, 2553)

จากข้อมูลด้านสุขภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปี พ.ศ. 2553 ชำงตัน ชี้ให้เห็นว่าประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกำลังประสบปัญหาด้านสุขภาพเป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศ ประชาชนป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี อย่างไรก็ตามภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่น่าสอ่ท้องถื่นมาใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพไปสู่ประชาชน

ผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารสุขภาพผ่านทางสื่อท้องถื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า นักวิจัยได้ให้ความสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสื่อท้องถื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2546 – 2555) จำนวน 15 เรื่อง เมื่อพิจารณาแยกตามประเภทของสื่อท้องถื่น พบว่า สื่อท้องถื่นประเภทวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก ได้รับความสนใจจากนักวิจัยและได้ทำการศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือ วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว หนังสือพิมพ์ท้องถื่น และเคเบิลทีวีท้องถื่น ตามลำดับ

ผลจากการศึกษาวิจัยสื่อท้องถื่นประเภทวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก พบว่า (1) ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันคือความรู้ด้านสาธารณสุข (เพชรรัตน์ ไชยกาล, 2547) (2) ควรส่งเสริมให้มีการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ข้าราชการมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นในการกำหนดเป้าหมายและภารกิจต่าง ๆ (ฐนิตา ปัตตานี, 2546) (3) บทบาทการนำเสนอเนื้อหาด้านภูมิปัญญาท้องถื่นของนักจัตรายการวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลักที่สังกัดรัฐบาลและเอกชนมีความแตกต่างกัน เนื่องจากมีจุดประสงค์ในการนำเสนอแตกต่างกัน อาทิวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลักของรัฐบาลเน้นสาระความรู้ แต่วิทยุกระจายเสียงคลื่นหลักของเอกชนจะเน้นเชิงพาณิชย์มากกว่า (นงนุช อาจหาญ, 2549) (4) นักจัตรายการวิทยุไม่มีความเป็นมืออาชีพ ไม่มีประสบการณ์ ขาดความชำนาญด้านการผลิตรายการวิทยุ ส่งผลให้ไม่ได้รับความนิยมในกลุ่มผู้ฟัง (พงษ์ศักดิ์ พงษ์ทองเจริญ, 2546) และ (5) มีข้อเสนอแนะว่า ควรนำเสนอเนื้อหารายการให้มีความสอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมท้องถื่น (เกียรติศักดิ์ ปรีชาพิทยารัตน์, 2546)

เมื่อพิจารณาผลจากการศึกษาวิจัยสื่อท้องถิ่นประเภทวิทยุชุมชน พบว่า (1) นักจัดรายการวิทยุชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคการจัดรายการวิทยุชุมชนที่ถูกต้อง (วีรพล สุทธอรรด, 2550) (2) ขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน (สุธารักษ์ ภูติโส, 2551) (3) รูปแบบรายการที่เหมาะสม คือ การสนทนา การสัมภาษณ์ และการให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม ส่วนเนื้อหารายการที่ได้รับความนิยม คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตร ข่าวท้องถิ่น และเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ (ชาญวิทย์ ภาแกคำ, 2552) และ (4) วิทยุชุมชนมีบทบาทสำคัญเป็นสื่อที่สร้างการความรู้ ความเข้าใจ วิทยุชุมชนเป็นสื่อมุ่งเน้นที่จะกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมากที่สุด (ยิ่งศักดิ์ แพงจันทร์ศรี, 2552)

ผลการศึกษาวิจัยสื่อท้องถิ่นประเภทกระจายข่าว พบว่า (1) เนื้อหาที่นำเสนอผ่านหอกระจายข่าวไม่มีความหลากหลาย (สุกัญญา อันพันแสง, 2546) (2) งบประมาณในการดำเนินงานมีจำนวนจำกัด และผู้ดำเนินรายการมีความรู้ทางวิชาการน้อย (ฉัตรเฉลิม หัตถกรรม, 2547, กามนิต มงคลเกตุ, 2550) ผลการศึกษาวิจัยสื่อท้องถิ่นประเภทเคเบิลทีวีท้องถิ่น พบว่า สาเหตุที่ผู้ใช้บริการเลิกใช้เคเบิลทีวีท้องถิ่น เพราะมีความหลากหลาย และหากจะมีการพัฒนารูปแบบ การให้บริการ ต้องนำข้อมูลด้านพฤติกรรมของผู้ใช้และความคิดเห็นของผู้ใช้มาประกอบ การพิจารณา (สุเมธ พงษ์ สุวรรณ, 2548) และผลการศึกษาวิจัยสื่อท้องถิ่นประเภทหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น พบว่า ผู้รับสารมีความพึงพอใจต่อการนำเสนอเนื้อหาข่าวสารของหนังสือพิมพ์ในระดับมาก (นฤดม สาริกบุตร, 2547)

จากการสำรวจงานวิจัยด้านสื่อท้องถิ่นตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งให้เห็นว่าการศึกษาวิจัยสื่อท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นศึกษาแบบแยกประเภทของสื่อ โดยเนื้อหา ด้านสุขภาพได้รับความนิยมจากประชาชนหรือผู้ฟังอันดับ 2 รองจากความรู้ด้านการเกษตร อาจเป็นเพราะภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่ประกอบอาชีพหลักคือเกษตรกรรม นอกจากนี้ จากงานวิจัยยังพบปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารสุขภาพ 2 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยด้านนักจัดรายการ หรือผู้ดำเนินรายการเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญ เพราะเป็นสื่อกลางในการสร้างความเข้าใจด้านสุขภาพ แต่กลับพบว่านักจัดรายการเองยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินรายการที่ถูกต้อง ขาดประสบการณ์ ส่งผลให้เนื้อหาของรายการถูกลดความน่าสนใจลง ไป และ(2) ปัจจัยด้านงบประมาณ ขาดงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงาน ส่งผลให้การดำเนินงานยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

จากสถานการณ์ของการสื่อสารสุขภาพและคุณสมบัติเฉพาะของสื่อท้องถิ่นในการสื่อสารดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมศักยภาพของสื่อท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารสุขภาพในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับ

การสื่อสารสุขภาพในชนบท ความต้องการ และความคาดหวังของประชาชนผู้รับสารที่มีต่อการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยจากสื่อ โดยเฉพาะสื่อท้องถิ่น รวมทั้งแสวงหาแนวทางที่พึงประสงค์ในการพัฒนาศักยภาพของสื่อท้องถิ่นในการสื่อสารสุขภาพไปยังประชาชนในชนบท โดยผู้วิจัยกำหนดขอบเขตในการศึกษา คือ ภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่มีประชากรจำนวนมากที่สุด และประสบปัญหาด้านสุขภาพอนามัยมากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ กำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์จากสื่อท้องถิ่นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในการสื่อสารสุขภาพไปสู่ประชาชน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพของสื่อท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารสุขภาพในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.2.2 เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อท้องถิ่นในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในฐานะเป็นกลไกของการสื่อสารสุขภาพไปยังประชาชน

1.2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารสุขภาพในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.2.4 เพื่อศึกษาความต้องการ และความคาดหวังของประชาชนในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อสื่อท้องถิ่นและเนื้อหาสารเพื่อการสื่อสารสุขภาพ

1.2.5 เพื่อแสวงหาแนวทางที่พึงประสงค์ในการใช้สื่อท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารสุขภาพในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เกิดประโยชน์สูงสุด

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยดังกล่าวเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มุ่งศึกษายบทบาทหน้าที่ ศักยภาพของสื่อท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการให้ความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นเวทีแสดงความคิดเห็น รวมทั้งมีบทบาทในการรณรงค์ในประเด็นสุขภาพอนามัย อันได้แก่ ด้านโรคภัยไข้เจ็บ ด้านสุขอนามัยทั่วไป ด้านโภชนาการ ด้านการออกกำลังกาย และด้านยาเสพติด โดยศึกษาหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เคเบิลทีวีท้องถิ่น สถานีวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก และหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย รวมทั้งศึกษาความต้องการของประชาชนในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อการทำหน้าที่ของสื่อท้องถิ่นในการสื่อสารสุขภาพ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ออกสอบเทียบ และสังเคราะห์แนวทางที่พึงประสงค์ร่วมกับนักสื่อสารสุขภาพในท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารสุขภาพของสื่อท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกำหนดพื้นที่เก็บข้อมูล 2 จังหวัดขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นจังหวัดใหญ่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และจังหวัดขอนแก่น ซึ่งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

1.4 นิยามศัพท์ของการวิจัย

1.4.1 แนวทางการส่งเสริมศักยภาพ หมายถึง วิธีการ ข้อเสนอแนะเชิงหลักการที่ผ่านความเห็นชอบของผู้ประกอบการ สื่อมวลชน และประชาชน เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากคุณสมบัติของสื่อท้องถิ่นในการให้ความรู้เรื่องสุขภาพเพื่อให้สามารถเข้าถึงความต้องการของประชาชนได้มากที่สุด

1.4.2 สื่อท้องถิ่น หมายถึง สื่อที่นำเสนอข้อมูลข่าวสารภายในท้องถิ่น ได้แก่ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เคเบิลทีวีท้องถิ่น สถานีวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก และหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายในชุมชน

1.4.3 การสื่อสารสุขภาพ หมายถึง การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจด้านสุขภาพไปยังผู้รับสาร เป็นการพัฒนาระบบการสื่อสารเพื่อสังคมหรือสื่อเพื่อสุขภาพให้ครบถ้วน ตั้งแต่ด้านนโยบาย บุคลากร เทคนิค การสื่อสาร งบประมาณ การวิจัยและการประเมินผล

1.4.4. นักสื่อสารสุขภาพ หมายถึง ผู้นำหน้าที่นำเสนอข้อมูลข่าวสารสุขภาพไปยังผู้รับสาร ผ่านสื่อท้องถิ่นทั้ง 5 ประเภท คือ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เคเบิลทีวีท้องถิ่น วิทยุชุมชน วิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก และหอกระจายข่าว เช่น นักจัดรายการวิทยุ ผู้สื่อข่าว เจ้าของธุรกิจสื่อท้องถิ่น เป็นต้น

1.4.5 หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่เน้นการนำเสนอข่าวสารที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่น และเน้นเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงเหตุการณ์ภายในท้องถิ่น อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในที่นี่ ได้แก่ หนังสือพิมพ์โคราชคนอีสาน จังหวัดนครราชสีมา และหนังสือพิมพ์ไทยเสรี จังหวัดขอนแก่น

1.4.6 เคเบิลทีวีท้องถิ่น หมายถึง สื่อที่ให้สาระบันเทิง ข่าวสารต่าง ๆ ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ ออกอากาศภายในท้องถิ่น โดยใช้สายเคเบิลส่งสัญญาณภาพเข้าตามบ้าน เป็นธุรกิจขนาดเล็ก มีค่าใช้จ่ายในการเปิดรับบริการ เป็นธุรกิจที่แสวงหาผลกำไร ทั้งนี้ สมาชิกส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชุมชนเมืองหรือชานเมือง เคเบิลทีวีท้องถิ่นในที่นี่หมายถึง โคราช เคเบิลทีวี (KCTV) จังหวัดนครราชสีมา และขอนแก่นเคเบิลทีวี (KTV) จังหวัดขอนแก่น

1.4.7 สถานีวิทยุชุมชน หมายถึง สถานีวิทยุกระจายเสียงที่ให้บริการข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น ดำเนินงานโดยชุมชน เน้นการนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับชุมชน เป็นเพียงสถานีวิทยุขนาดเล็กที่มีเครื่องส่งกระจายเสียง ขนาด 20 – 30 วัตต์ รัศมีการกระจายเสียง 10 – 15 กิโลเมตร วิทยุชุมชนในที่นี่หมายถึง จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และสถานีวิทยุชุมชน ขก. 100 FM 100 MHz จังหวัดขอนแก่น

1.4.8 สถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก หมายถึง สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย สังกัดกรมประชาสัมพันธ์ บริหารจัดการโดยรัฐ ไม่แสวงหาผลกำไร เน้นการให้บริการสาธารณะ และให้

ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ มีสัดส่วนของรายการสาระความรู้มากกว่าความบันเทิง วิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก ในที่นี้หมายถึง สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัด นครราชสีมา และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดขอนแก่น

1.4.9 หอกระจายข่าว หมายถึง เครื่องมือสื่อสารที่ผู้นำชุมชนจัดสร้างขึ้น เพื่อการกระจายเสียงใน หมู่บ้าน ชุมชน เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และการบริการสาธารณะที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและของรัฐให้ประชาชนได้รับประโยชน์ร่วมกัน หอกระจายข่าวใน ที่นี้หมายถึง หอกระจายข่าวหมู่ 1 และหมู่ 2 ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และหอ กระจายข่าวหมู่ 4 ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ ขอนแก่น

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.5.1 ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงจากการใช้สื่อท้องถิ่นในการพัฒนา การสื่อสารสุขภาพ

1.5.2 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันของสื่อท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารสุขภาพในชนบทภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และความต้องการของประชาชนผู้รับสารเพื่อนำมาถอดบทเรียน และตั้งกระทาะห์ แนวทางการใช้ประโยชน์จากสื่อท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารสุขภาพ

1.5.3 เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับสื่อท้องถิ่นเพื่อการสื่อสารสุขภาพสำหรับการพัฒนาองค์ความรู้ใน เชิงวิชาการ

1.5.4 เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐ อาทิ กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงสาธารณสุข ในการกำหนดนโยบายและมาตรการในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลด้านสุขภาพอนามัยโดยใช้สื่อ ท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด